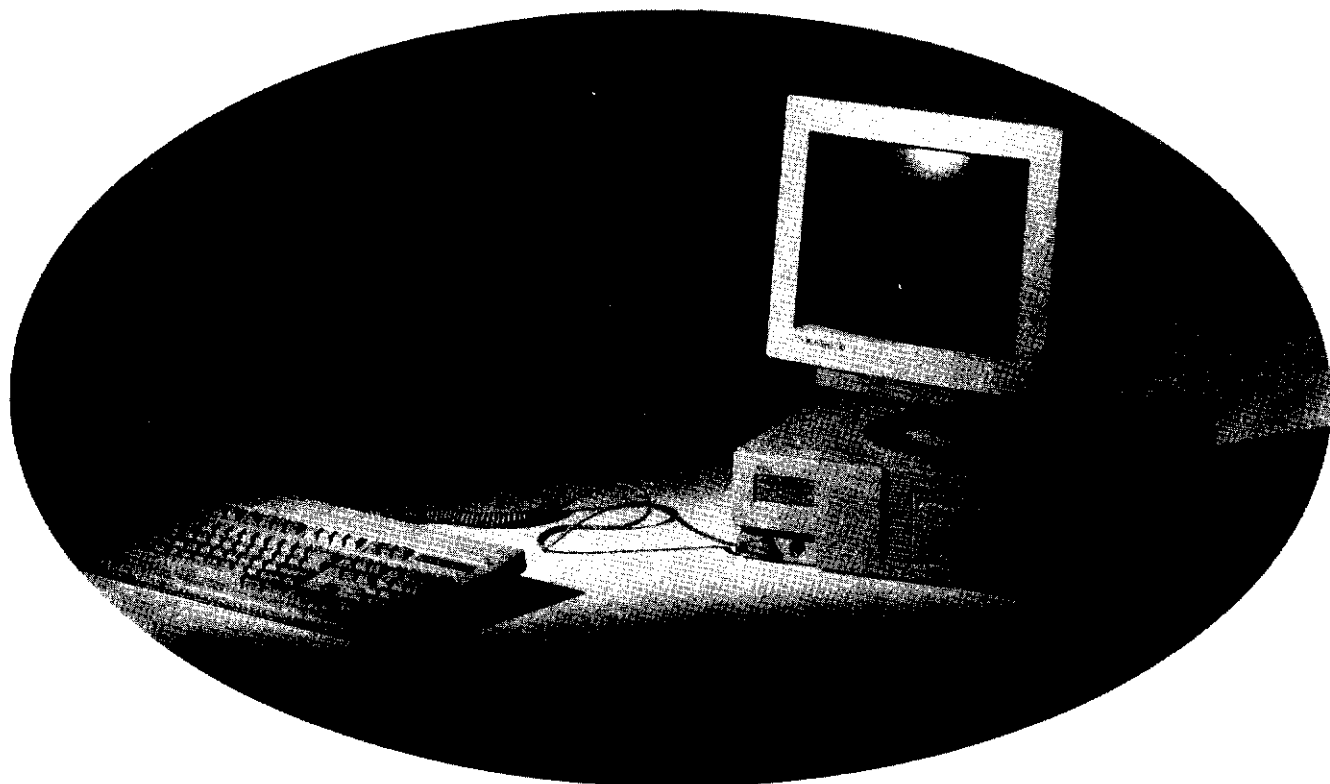

الكساندار آبراهام
ترجمه: احمد يوسفی

کتابخانه‌ها و آموزش از راه دور*

شامل نکات زیر باشد:

- الف. جدایی استاد و دانشجو؛
- ب. طرح ریزی و آماده‌سازی مواد آموزشی زیر نظر یک مؤسسه آموزشی؛
- ج. استفاده از رسانه‌های فنی؛
- د. تارک ارتباط دوجانبه؛
- ه. امکان برگزاری سمینار در موارد خاص؛
- و. مشارکت در صنعتی‌ترین شکل آموزش.

۲. آموزش سنتی و آموزش از راه دور

دی.جی. کیگان جزئیات چند تعریف «آموزش از راه دور»

آموزش به عنوان عاملی مهم در فرایند توسعه بشری شناخته شده است. آموزش دارای اشکال گوناگونی چون رسمی و غیررسمی است. در سالهای اخیر، آموزش از راه دور با روشهایی چون آموزش از طریق مواد چاپی، رادیو و تلویزیون — برای افرادی که هرگز به مدرسه یا دانشگاه نمی‌روند — ایجاد شده است.

۱. نظام آموزش از راه دور

این نظام نوعی روش مکاتبه‌ای است که روز به روز تماس حضوری کمتر ضرورت می‌یابد. نظام آموزش از راه دور متکی بر مواد آموزشی است نه تماس حضوری. طبق گفته دی.جی. کیگان تعریف آموزش از راه دور باید

را مطالعه کرده و اختلاف آموزش از راه دور و آموزش سنتی را چنین شرح می‌دهد:

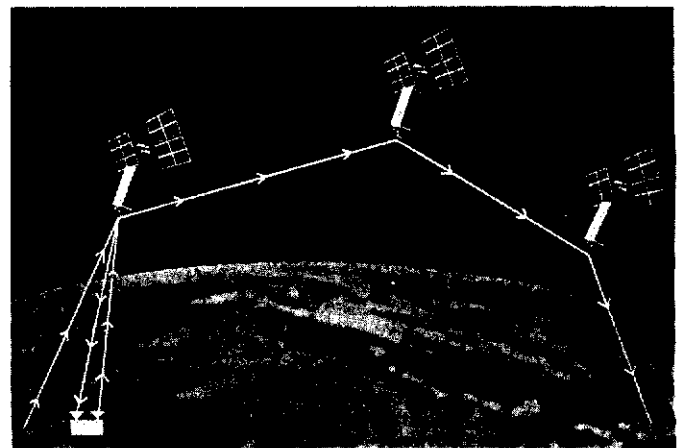
الف. در آموزش سنتی استاد آموزش می‌دهد در صورتی که در نظام آموزش از راه دور مؤسسه آموزش می‌دهد.

ب. در تجدید سازمان ساختار نظام آموزش از راه دور هدفی که در کانون قرار دارد و پیوند دادن مواد آموزشی با آموزش است. در نظام آموزش رسمی ارتباط بین دانشجو و استاد وجود دارد اما در نظام آموزش از راه دور وجود ندارد.

ج. نظام آموزش از راه دور معنی نوینی به مفهوم استقلال نوآموزان بزرگسال می‌بخشد. نوآموز، خود مسؤول پیشقدم شدن در یادگیری و تداوم آن است.

۳. آموزش از راه دور در هند

در کمتر از دو دهه، هند پیشرفت شایانی در آموزش از راه دور کسب کرده است. در کشور دموکراتیکی چون هند، عدالت اجتماعی، لزوم تدارک تسهیلات آموزشی را برای اکثریت مردم مطالبه می‌کند. در سال ۱۹۶۲، نظام آموزش از راه دور برای اولین بار، از طریق آموزش مکاتبه‌ای، به عنوان طرحی آزمایشی در دانشگاه دهلی^۲ آغاز به کار کرد و در اوت ۱۹۸۲، تلاش اولیه هند با گشایش دانشگاه آزاد ایندیرا پرادش^۳ رسمیت یافت. در سپتامبر ۱۹۸۵، دولت هند جهت توسعه نظام آموزش از راه دور در سطح ملی، دانشگاه آزاد ملی ایندیرا گاندی^۴ را در دهلی نو تأسیس نمود. صرف نظر از دانشگاه آزاد ایندیرا پرادش و دانشگاه آزاد ملی ایندیرا گاندی، تعداد زیادی از دانشگاه‌های آزاد ایالتی از جمله بنگال غربی^۵، ماهاراشتر^۶ و... در امر آموزش از راه دور مشارکت نمودند. می‌توان امیدوار بود که به موقع خود شاهد تأسیس حداقل یک دانشگاه آزاد در هر یک از ایالت‌های متحده هند^۷ خواهیم بود.

۴. سیاست ملی آموزش و آموزش از راه دور

سیاست ملی آموزش (۱۹۸۶) تأکید زیادی بر آموزش از راه دور دارد:

الف. هدف از شیوه آموزشها، آموزش مادام‌العمری است که به سوادآموزی جهانی منتهی می‌شود. آموزش از راه دور فرصتهای مساوی افزونتری برای جوانان، بانوان خانه‌دار، کشاورزان، صنعتگران و متخصصان مختلف - جهت بهبود بخشیدن به وضعیت آموزشی خود با سرعتی مناسب و دلخواه - به وجود خواهد آورد.

ب. سیستم دانشگاه آزاد - با اعتقاد به دموکراسی در آموزش - فراهم‌آوری فرصتهای جدید را در جهت آموزش عالی هدف قرار داده است.

ج. در سال ۱۹۸۵، دانشگاه آزاد ملی ایندیرا گاندی جهت تحکیم این اهداف تأسیس شد.

د. وضعیت فعلی آموزش رسمی نیازمند امکانات زیادی است. لذا دستیابی به آموزش رسمی برای بیشتر مردمی که خواهان آموزش فنی و مدیریتی هستند محدود است. این مشکل فقط از طریق برنامه آموزش از راه دور، که در آن رسانه‌های گروهی نیز در جهت اهداف آموزشی به کار گرفته می‌شوند، حل خواهد شد.

بنابراین، در آینده آموزش از راه دور در میان مردم رواج افزونتری خواهد یافت و همچنین دانشگاه‌های بیشتری این تسهیلات را به کار خواهند گرفت.

۵. رسانه‌های آموزش از راه دور

آموزش از راه دور می‌تواند از چهار طریق تحقق یابد:

الف. مواد رسانه‌های چاپی (کتابها، مقالات نشریات، خودآموزها، خواندنیها و موادی که همراه با رادیو، تلویزیون، و برنامه‌های ماهواره‌ای استفاده می‌شوند).

ب. مواد سمعی - بصری (نوارهای درسی - رادیویی).

ج. تجهیزات ویدیویی (نوارهای ویدیویی، ویدیو محاوره‌ای، تلویزیون).

د. تجهیزات کامپیوتری (کامپیوتر محاوره‌ای، برنامه‌های کمک آموزشی کامپیوتری، کنفرانس کامپیوتری).

۶. کتابخانه‌های نظام آموزش از راه دور

نقش کتابخانه‌ها در آموزش از راه دور بسیار مهمتر از آموزش رسمی است. در نظام آموزش از راه دور دانشجو و استاد از یکدیگر دور هستند و آموزش از طریق دیگر رسانه‌ها ارائه می‌شود. آموزش از راه دور به خودآموزی دانشجو کمک می‌کند و مکانی جز

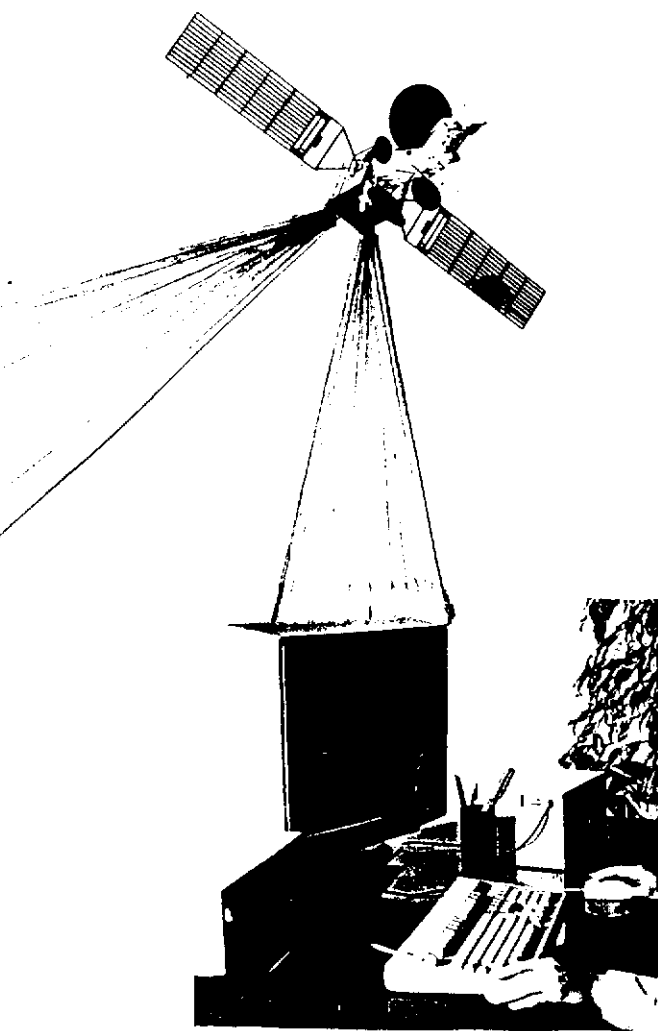
کتابخانه وجود ندارد که وی بتواند مواد مورد نیاز خود را مطالبه کند. در کشورهای توسعه یافته، که نظام آموزش از راه دور بسیار مرسوم است، تسهیلات کتابخانه‌ای قبلاً توسعه یافته‌اند. در کشورهای در حال رشد، پیش از بنیانگذاری نظام آموزش از راه دور باید کتابخانه‌ها را کاملاً تجهیز نمود.

نظام آموزش از راه دور، روش آموزشی مستقلی است. بنابراین، خدمات کتابخانه باید نقش برجسته‌ای در فرایند آموزش دانشجویان داشته و بخش ضروری خدمات پشتیبانی را شکل دهند.

مؤسسات آموزش از راه دور باید کتابخانه مرکزی ثابتی داشته و تسهیلات گسترده آن را برای ارائه به دانشجویان فراهم آورند. کتابخانه مرکزی باید دارای بانک کتابی باشد تا دانشجویان بتوانند کتابها و متون تعیین شده را در طول دوره درسی امانت بگیرند. بعد از ثبت نام دانشجویان در مؤسسه، باید فهرست همه

نظام آموزش از راه دور همواره از تمامی روشها و رسانه‌های آموزشی استفاده کرده است. این نظام نوعی نظام تعلیمی-یادگیری است. در سالهای اخیر، پیشرفتهای فوق العاده تکنولوژی ارتباطات با پیوند دادن رسانه‌های نوین با آموزش از راه دور، تحول وسیعی در نظام آموزش از راه دور ایجاد نموده است. تکنولوژی ارتباطات، پشتیبانی موثر هم برای استاد و هم برای دانشجو است. علاوه بر برنامه‌های عادی رادیو و تلویزیون، اختراعات گوناگونی از قبیل آموزشهای رادیویی، کنفرانسهای رادیویی، تلویزیونهای مدار بسته، تخته سیاه الکترونیکی، الیاف نوری و تلفنها، نوارهای ویدیویی، دیسکهای ویدیویی، نوارهای شنیداری بزرگ و تکنولوژی ریز کامپیوتر ابداع شده‌اند.

در کشور هند، حدود ۳۲ دانشگاه، مؤسسات مجهزی تحت عنوان مدیریت رشته‌های مکاتبه‌ای^۸ تأسیس نموده‌اند. علاوه بر آنها چندین مؤسسه دست به توسعه مرکز مطالعه و خدمات

کتابخانه‌ای زده‌اند.

شایان ذکر است که آموزش از راه دور فقط با خدمات مناسب کتابخانه‌ای می‌تواند عملی شود. در صورتی که کتابخانه مناسبی موجود نباشد دانشجویان اجباراً به سوی مواد نامناسبی که صرفاً جنبه راهنمایی دارند، کشیده می‌شوند. این مواد نامناسب فقط اطلاعاتی جزئی و حداقلی اطلاعات را از دروس مربوطه برای قبولی در امتحانات در اختیار دانشجویان قرار می‌دهند. دانشجویان با کمک کتابخانه‌ای مجهز، می‌توانند به کتابهای مناسب و مهم و مجلات دروس گوناگون دستیابی داشته باشند. در آموزش رسمی از منابع کتابخانه استفاده کمی می‌شود. با افزایش دانشجویان، باید خدمات آموزش از راه دور نیز توسعه یابد. عدم حضور مستقیم استاد می‌تواند موجب تنزل استاندارد و آموزشی شود، مگر اینکه

اقدامات درستی صورت گیرد که به موجب آن خدمات مناسب کتابخانه‌ای مهیا شود و کتابخانه، مرکز آموزش از راه دور قرار گیرد.

با نگاهی بر اهداف و نظام آموزش از راه دور، پی می‌بریم که کتابخانه‌های نظام آموزش از راه دور عهده‌دار وظایف عظیمی هستند. نظام کتابخانه آموزش از راه دور باید فعالیت‌های مختلف خود را به شیوه‌ای طراحی و برنامه‌ریزی کند که در جهت نیل به اهداف اکثریت جامعه استفاده‌کننده باشد. چنین کتابخانه‌ای باید علاوه بر فعالیت‌های معمولی، خدمات فوق‌العاده‌ای نیز سازماندهی کند.

۷. خدمات

۷-۱. مرکز اطلاعات مشاغل

مرکز اطلاعات مشاغل قادر است راهنماییها و اطلاعات مربوط به مشاغل گوناگون را مستقیماً از طریق میز امانت یا به طور مکاتبه‌ای ارائه نماید. همچنین، علاوه بر مشاغل علمی، این اطلاعات ممکن است شامل راهنمایی مشاوران، آزمون مهارتها، خلاقیتها، و تواناییها باشد. باید بر مشاغل خودکار تأکید کافی نمود، زیرا اکثریت دانشجویان از توده‌های عامه مردم، کارگران و غیره هستند و در موقعیتی قرار ندارند تا بتوانند از آموزش رسمی استفاده نمایند.

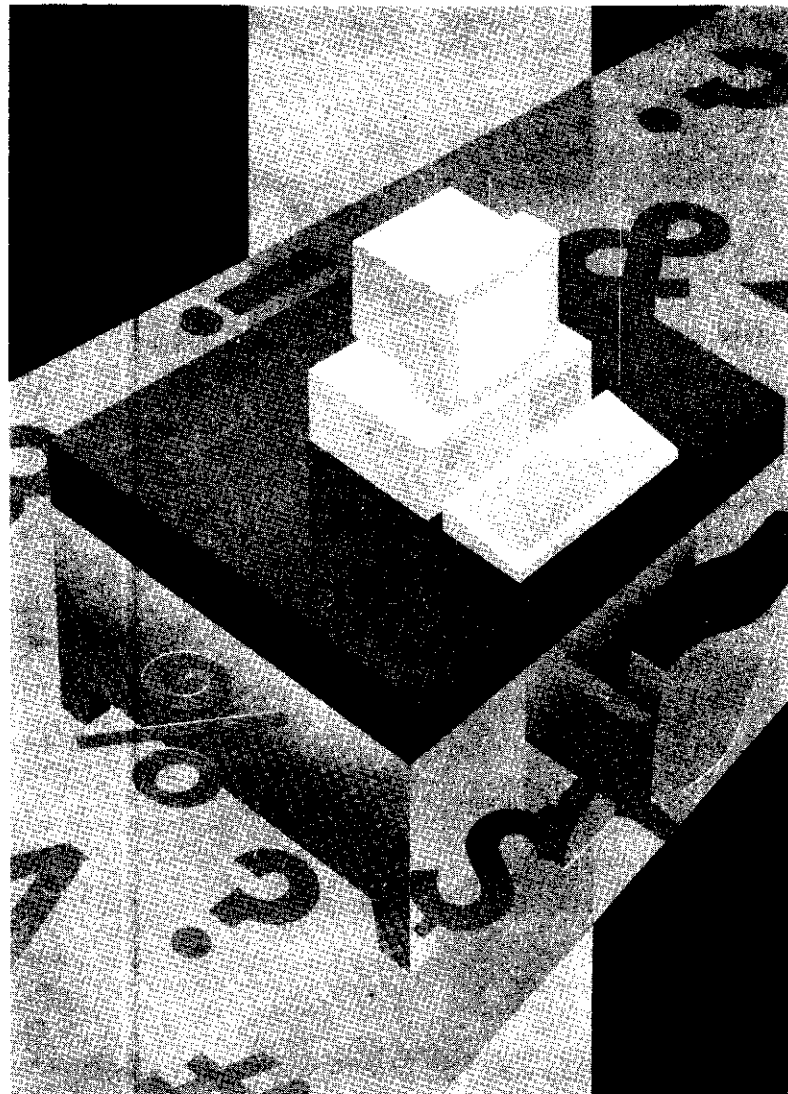
برای اینکه مرکز اطلاعات مشاغل کاملاً کارآمد باشد باید از حمایت کل جامعه، دانشگاهها، مسئولان، دانش آموزان، و آگاهی مردم از اهداف و نیازهای مرکز برخوردار باشد. مرکز اطلاعات مشاغل منوط به فراهم آوری مواد مناسب، سهولت دستیابی، و ارائه خدمات مؤثر می‌تواند مطلوبترین سطح سودمندی را داشته باشد.

۷-۲. واحدهای سیار

هدف کتابخانه سیار فراهم کردن خدمات کتابخانه برای جوامع پراکنده و ارائه خدمات خانه‌به‌خانه در مناطق دور افتاده‌ای چون روستاهاست. در کشورهایی چون هند که اکثر جمعیت آن در روستاها زندگی می‌کنند این گونه گسترش خدمات مهم و مفید است.

۷-۳. مراکز مطالعه

سازماندهی خدمات بزرگ کتابخانه‌ای و مراکز مطالعه مجهز در مناطق پراکنده و دور افتاده وظیفه مشکلی است. به منظور حل مشکلات فوق، نظام آموزش از راه دور قادر است چند کتابخانه دانشگاهی و ناحیه‌ای را به منظور ارائه خدمات گوناگون به دانشجویان سطوح مختلف در محدوده کتابخانه دانشگاهی یا

۱) کتابخانه‌های مرکزی، ۲) کتابخانه‌های مرکز مطالعه. کتابخانه مرکزی باید نیازهای کارمندان و مدیران دانشگاه اصلی را تأمین کند. به منظور تهیه مواد درسی، دانشگاه باید گروه‌های درسی‌ی تشکیل دهد که متشکل از کارشناسان آموزش عالی، متخصصان تکنولوژی آموزشی، و کارشناسان از شبکه رادیویی سراسر هند، که به صورت پاره‌وقت کار می‌کنند، باشند.

نظام آموزش آزاد، در سطح محلی، از طریق شبکه مرکز مطالعه با داشتن هماهنگ کننده‌ای جهت کمک در فراهم آوری مواد آموزشی و بکارگیری رسانه‌های ارتباطی گوناگون. ترتیب برنامه‌های ارتباطی، تشکیل مدارس تابستانی و امثال آن انجام وظیفه می‌کند. علاوه بر آن، به منظور رفع نیازهای مراجعان سطوح مختلف، هر مرکز کتابخانه‌ای دارد.

در کتابخانه‌های مرکزی و مراکز مطالعه علاوه بر کتابداران باید کمیته کتابخانه‌ای برای انجام امور تشکیلاتی دایر شود. در نظام آموزش از راه دور باید از مواد چند رسانه‌ای استفاده نمود. بنابراین، کتابخانه باید به منظور ارائه خدمات به کارکنان و دانشجویان، انواع گوناگون مواد را گردآوری نماید.

انتخاب کتاب و مواد غیرکتابی باید با توجه به اهداف کتابخانه، تقاضاهای استفاده کنندگان، موجودی مجموعه، هزینه و امثال آن صورت گیرد.

در خط مشی مجموعه سازی باید موارد زیر را زیر پوشش قرار داد: ۱) موضوع (عنوان یا برنامه درسی)، ۲) مدارک جاری و گذشته‌نگر، ۳) مواد جغرافیایی محلی، ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی، کشورهای درحال رشد، کشورهای توسعه نیافته و امثال آن، ۴) زبانهای مختلف شامل: انگلیسی، هندی، و زبانهای محلی و منطقه‌ای، ۵) منابع سطوح مختلف آموزشی از قبیل راهنمایی، متوسطه، دانشجویان، فارغ التحصیلان، فوق لیسانس، پژوهشگران و غیره، ۶) هدفی مشخص مانند: مرجع، یادگیری، آموزش، تحقیق، سرگرمی و غیره.

ناحیه‌ای خاص انتخاب نماید. پیوستن کتابخانه به نظام آموزش از راه دور می‌تواند این کتابخانه‌ها را در بالاترین سطح ممکن تأمین کند. مراکز مطالعه باید در طول ساعات شب باز باشند تا اینکه اکثر دانشجویان نظام آموزش از راه دور بتوانند از کتابخانه‌ها استفاده نمایند.

۷-۴. توسعه خدمات

توسعه خدمات کتابخانه‌ای را می‌توان از طریق سخنرانها، جلسات مطالعه، جلسات بحث، گفتگوها، برگزاری نمایشگاه در داخل یا خارج از کتابخانه، انجمنها و غیره به منظور اعتلای افرادی که با کتابخانه آشنایی ندارند محقق نمود. در نظام آموزش از راه دور، توسعه خدمات باید تلفیقی از عادت مطالعه، عمومی کردن آموزش و خدمات، با تکیه بر توسعه خدمات کتابخانه‌ای و خدمات رسانه‌های گروهی از قبیل رادیو، تلویزیون، نوارهای ویدیویی، نوارهای رادیویی، فیلم و غیره باشد. در نظام کتابخانه آموزش از راه دور باید مناظره‌های گروهی و سخنرانیهای مستقیماً توسط خود کتابخانه یا با کمک دیگر مؤسسات برگزار شود.

۷-۵. تداوم آموزش گروهی

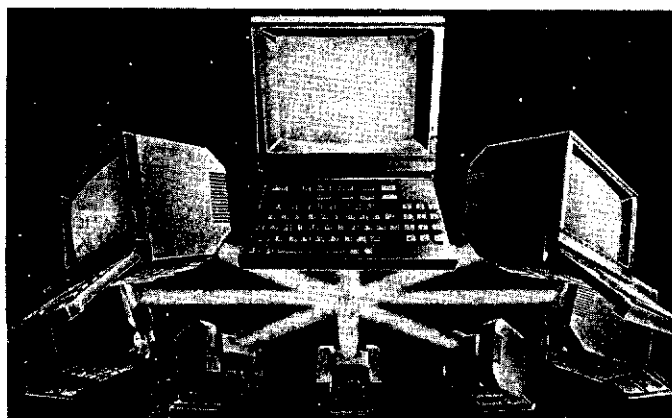
نظام کتابخانه آموزش از راه دور می‌تواند خدمات عادلانه‌ای به عموم توده‌ها ارائه نماید و مؤسسه‌ای باشد که بی‌سودی را از میان توده‌های مردم ریشه کن کند. مواد مناسب و کارمندان مجرب مانعی در مقابل بی‌سودی هستند و امکان ادامه آموزش را برای اکثر مردم فراهم می‌آورند.

۸. کتابدار نظام آموزش از راه دور

کتابدار باید به عنوان مشاور تسهیل کننده امور عمل کرده و اطلاعات مناسب را به موقع برای دانشجویان فراهم آورد. کتابداران و متخصصان کتابخانه باید از نیازهای مراجعان کاملاً آگاه بوده و به اندازه کافی توانایی ارائه خدمات مناسب را برای رفع نیازهای آنان داشته باشند. کتابدار باید از شاخه‌های مختلف علوم اطلاعات کافی داشته و با رسانه‌های گوناگون آموزش از راه دور به خوبی آشنا باشد. کتابدار باید از شیوه سازماندهی تکنولوژیهای گوناگون آگاهی داشته و توانایی استفاده از آنها را دارا باشد. برقراری کلاسهای آموزشی ویژه‌ای که بتواند دید تخصص کتابدار را تقویت کند برای ارائه خدمات مؤثرتر به مراجعان سودمند خواهد بود.

۸-۱. سیاست انتخاب و مجموعه سازی در نظام کتابخانه آموزش از راه دور

دانشگاههای آزاد دارای دو نوع کتابخانه هستند:

دسترس نبودن کتابها به زبان محلی مواجه است. در چنین موقعیتی، دانشگاه باید با دقت به تهیه مواد درسی چند رسانه‌ای بپردازد. در خط مشی مجموعه‌سازی در مؤسسات آموزش از راه دور باید به مواد پیشنهادی نویسندگان دروس نیز توجه نمود. چون سفارش مجلات روندی یکساله دارند، انتخاب آنها مستلزم دقت بیشتری است. شماره‌های پیشین باید روزآمد شوند تا اینکه نشریات ادواری کاربرد مطلوبی داشته باشند. کتابدار مؤسسه آموزش از راه دور باید با انواع مواد سمعی-بصری، تجهیزات، نگهداری و استفاده، شیوه ذخیره‌سازی مخصوص هر یک و مانند آن آشنا شود. با در نظر گرفتن مواد غیرکتابی، کتابدار با مشکلات زیادی در حوزه انتخاب منابع اطلاعاتی، انتخاب کتاب، شیوه گردآوری، نگهداری و مواردی از این قبیل مواجه می‌شود. هر مؤسسه آموزش از راه دور باید بخش سمعی-بصری مجهزی جهت تهیه و تولید مواد برای مراکز مطالعه گوناگون داشته باشد. انتخاب کتاب می‌تواند بر مبنای بررسیها و اعتبار نویسنده صورت گیرد، در صورتی که انتخاب مواد غیرکتابی نیاز به سرانه شنیداری آن مواد دارد که مسؤلیت مشترکی مربوط به کتابدار، متخصص موضوعی، و کارکنان فنی بخش سمعی و بصری است.

۸-۲. مواد سمعی و بصری

تجهیزات سمعی و بصری شامل: الف) فیلمهای ۳۵، ۱۶، و ۸ میلیمتری و نوارهای ویدیویی $\frac{3}{4}$ اینچی، $\frac{1}{4}$ اینچی، VHS و Beta که به شکل حلقه فیلم، کاست، کارتریج و دیسکهای ویدیویی موجودند. ب) تصاویر ثابت شامل اسلایدها، فیلم استریپها، مواد شفاف (ترانسپارنسی)، عکسهای مسطح، و تصاویر هنری. ج) نوارهای شنیداری به شکل دیسک، نوار و کاست.

در انتخاب مواد باید صرفه‌جویی در هزینه، وقت، و نیروی انسانی را هدف قرار داد. کتابدار ممکن است جهت انتخاب کتاب برای دروسی که ارائه می‌شوند از کتابشناسیهای تخصصی، فهرست مستندات و مجلات، جدیدترین فهرستهای ناشران و کتاب‌فروشان، معرفیهای مجلات، کتابها، روکش کتابها و بازدید از نمایشگاههای کتاب و کتاب‌فروشیها استفاده کند. همچنین، در انتخاب کتاب براساس منابع معتبر، باید توجهی خاص به نکاتی چون جدیدترین ویرایش، قیمت، نوسان نرخ ارز و غیره معطوف داشت. به سبب کمبود بودجه و بالا رفتن قیمت، خرید نسخه‌های تکراری باید تا پائین‌ترین حد ممکن کاهش یابد تا بتوان اقدام به خرید عناوین بیشتری نمود. هنگامی که از نظر قیمت اختلاف قابل توجهی بین کتابهای جلد شمیزی و جلد مقوایی وجود دارد، باید کتابهای جلد شمیزی را ترجیح داد.

دانشگاههای آزاد باید به زبانهای رسمی و محلی در سطح استان آموزش دهند و مجموعه کتابخانه نیز باید بر مبنای آن تقویت شود. در مورد کتابهای موضوعی، کتابخانه با مشکل

آموزش از راه دور بستگی به کافی بودن بودجه و پرسنل دارد.
 ۲. باید تجربه‌های مناسب و کارمندان باتجربه برای سازماندهی کتابخانه‌ها براساس خط‌مشی‌های نوین به کار گرفته شوند و به موجب آن باید بیشتر کارها، برای ارائه بهتر خدمات کتابخانه، خودکار شوند.
 ۳. باید همکاری برون سازمانی بی با هدف قرارداد تشریح مساعی بین کتابخانه با فروشندگان، ناشران، تهیه کنندگان مواد غیرکتابی، توزیع کنندگان، تولیدکنندگان سخت افزار، دانشگاه‌های رسمی، سازمانهای مختلف، دانشگاه‌های آموزش از راه دور و کتابخانه‌های عمومی، با کمک تلویزیون و کارکنان شبکه رادیویی سراسر هند صورت گیرد.

۱۱. نتیجه

دانشگاهها به طور رقابت آمیزی تسهیلات آموزش از راه دور را ارائه می‌دهند. مسؤلیت اصلی آنها فراهم آوری خدمات مناسب کتابخانه‌ای برای دانشجویان است. دانشجویان باید با امکانات موجود در کتابخانه به خودآموزی بپردازند. درس و امتحانات توسط دانشگاه طرح و اجرا می‌شوند. به عهده دانشگاه آزاد است که مدارک را با استاندارد دیگر دانشگاهها یکسان کند. در این صورت هیچ دانشگاهی نمی‌تواند از حداکثر تلاش برای تقویت کافی زیرساخت، جهت به استاندارد رساندن کلیه برنامه‌های آموزشی، امتناع ورزد.

توضیحات:

1. D.J. Keegan.
2. University of Delhi.
3. Andhra Pradesh Open University (APOU).
4. Indira Gandhi National Open University (IGNOU).
5. West Bengal.
6. Maharashtra.
7. Union Territories in India.
8. Directorates of Correspondence Courses.
9. All-India Radio.

مأخذ:

• این مقاله ترجمه متن زیر است:

Alexander Abraham, «Libraries and distance education» International library Morement. Vol. 14 (2), 1992, pp. [82]—91.

انتخاب این مواد باید بر مبنای محتوا، سرعت، رنگ، صوت، تصاویر، دوام، کیفیت وضوح، آهنگ‌سازی و غیره صورت گیرد.

۸-۳. میکروفرمها

اشکال اصلی میکروفرمها شامل انواع مختلف میکروفیش، میکروفیلم، و میکروآپک است. میکروفرمها باید از نظر نسبت کوچک‌سازی، اندازه، قابلیت خواندن، تطابق تصاویر و توالی منطقی اجزاء مورد بررسی قرار گیرند. تجهیزات خواندن و دیدن با توجه به اندازه میکروفرم متفاوت است.

۸-۴. مواد گرافیکی

نقشه‌ها، نمودارها، و تصاویر باید از نظر کیفیت، دوام، اعتبار، علائم، رنگها، مقیاس، و اطلاعات ارائه شده بررسی شوند.

۸-۵. مواد سه بعدی

گره‌های جغرافیایی و مدلها باید از نظر مقیاسهای عمودی و افقی، استحکام، سهولت استفاده و غیره تأیید شوند.

۹. اشتراک منابع

به سبب افزایش و تعدد موضوعات، افزایش بسیار زیادی در نشر کتب و مواد غیرکتابی وجود دارد. به علت کمبود بودجه، هیچ کتابخانه‌ای نمی‌تواند از نظر منابع خودکفا باشد. بنابراین، در کتابخانه‌های آموزش از راه دور، اشتراک منابع ضروری است. کتابداران مراکز مطالعه و کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه آزاد ملی ایندیراگانندی و دانشگاه‌های آزاد استانها باید قراردادی در مورد اشتراک منابع منعقد نمایند. اشتراک منابع می‌تواند شامل مجموعه مواد، منابع کتابشناختی، کارکنان مجرب، امکانات مادی، و تجهیزات ویژه باشد تا اینکه از منابع موجود حداکثر استفاده به عمل آید.

۱۰. پیشنهادات

۱. موفقیت در ارائه خدمات صحیح در کتابخانه‌های نظام

